

We are the witches of the burning times: hoe
moderne heksen en neo-paganisten de
geschiedenis van de vroegmoderne
heksenverbrandingen gebruiken in muziek

Anne de Die, s4410882

We are the witches of the burning times

Hoe moderne heksen en neo-paganisten de geschiedenis van de vroegmoderne
heksenverbrandingen gebruiken in muziek

Door: Anne de Die

Studentnummer: S4410882

Begeleider: Dr. Bert Roest

Inleverdatum: 15 juni 2023

Hoeveelheid woorden: 9536

Citaat in titel:

Analise Parkins, *The Healing Times*, <https://analise1.bandcamp.com/track/the-healing-times>

(geraadpleegd op 10-06-2023).

Inhoudsopgave:

-Introductie: heksen herdenken	4
<i>Status Quaestionis</i>	5
<i>Bronnen</i>	9
<i>Methodiek</i>	10
<i>Definities</i>	10
<i>Hoofdstukindeling</i>	12
1: Moderne hekserij, neo-paganisme en de mythe van de Burning Times	13
2: <i>All the women burnt before are burning in my soul</i> : de Burning Times-mythe in paganistische muziek	18
3: De (her)betovering door de heks	27
Conclusie	33
Bibliografie	36
Bijlagen	40

Introductie: heksen herdenken

“Tienduizenden onschuldigen, onder wie 80 procent vrouwen, werden eeuwen geleden als heks verbrand of doodgemarteld. Tijd voor een rechtmatige plek in de geschiedenis en een nationaal heksenmonument, volgens de deelnemers aan een herdenking afgelopen zaterdag”¹, aldus een artikel in de Volkskrant op 5 juni 2023 waarin verslag werd gedaan van een herdenkingsbijeenkomst op de Dam. Deze herdenking, die plaats vond op 3 juni 2023 in verschillende Nederlandse steden, werd onder andere georganiseerd door schrijfster en moderne heks Susan Smit. De afgelopen jaren hebben verschillende Europese regeringen postuum gratie verleend of excuses aangeboden aan de slachtoffers van vroegmoderne heksenverbrandingen en in Nederland wordt er nu actie gevoerd om een monument tot stand te brengen, want: “Een fysiek monument in de openbare ruimte doet recht aan dit pijnlijke deel van onze vaderlandse geschiedenis”² aldus een tekst op nationaalheksenmonument.nl.

De geschiedenis van vroegmoderne heksenverbrandingen krijgt al decennia lang aandacht van groepen mensen die zichzelf omschrijven als heks, paganistisch of beide. Zij hebben een eigen versie van deze geschiedenis, getiteld de mythe van de *Burning Times*, en voor hen is dit een narratief dat centraal staat in de religieuze traditie.³ Moderne hekserij en neo-paganisme zijn termen voor een spirituele en religieuze beweging die is ontstaan in de jaren 50 van de vorige eeuw in de vorm van Wicca. Inmiddels is het een snel groeiende internationale religieuze beweging, met een grote diversiteit aan vormen, praktijken en benamingen, die steeds zichtbaarder wordt in de populaire cultuur en in het wetenschappelijk debat.⁴ Paganistische hekserij is een natuurreligie waarin magische rituelen, mystieke ervaringen en de wisselingen van de seizoenen belangrijk worden geacht. Een opvallend aspect van deze religieuze beweging is de afwezigheid van een centrale organisatie of tekst en dogma's.⁵ Hierdoor kan het lastig zijn om deze groep te onderzoeken: wat geloven deze

¹ Robert van de Griend, ‘Een eerbetoon aan de sisters uit een ver verleden’, *De Volkskrant* (5 juni 2023).

² Nationaal Heksenmonument, <https://www.nationaalheksenmonument.nl/> (geraadpleegd 13-06-2013).

³ Sabine Magliocco, *Witching Culture: Folklore and Neo-Paganism in America* (Philadelphia 2004) hoofdstuk 6, ebook.

⁴ Joanne Pearson, Richard H. Roberts en Geoffrey Samuel, ‘Introduction’, in: Joanne Pearson, Richard H. Roberts en Geoffrey Samuel red., *Nature Religion Today: Paganism in the Modern World* (Edinburgh 1998) 1-7, aldaar 1.

⁵ Helen A. Berger, Evan A. Leach, Leigh S. Shaffer, *Voices From the Pagan Census : a National Survey of Witches and Neo-pagans in the United States* (Columbia 2003) 3, 4.

mensen en wat zijn de algemene zienswijzen binnen deze groep over specifieke thema's? De antwoorden moeten worden gezocht op alternatieve manieren, en één van deze manieren is het bestuderen van paganistische muziek.⁶ Liedjes zijn van groot belang voor paganistische heksen en staan centraal in rituelen, op paganistische festivals en in andere religieuze praktijken. Deze muziek heeft zich een effectieve manier getoond waarop de denkbeelden en ideeën binnen de sferen van paganistische hekserij kunnen worden gecommuniceerd.⁷ In deze scriptie zal ik liedjes analyseren van verschillende artiesten die zichzelf identificeren als heks of paganistisch en analyseren hoe zij hun versie van vroegmoderne heksenvervolgingen, de mythe van de Burning Times, gebruiken in deze muziek.

Status Quaestionis

Er zijn een aantal belangrijke werken te noemen in het wetenschappelijk onderzoek naar moderne hekserij en neo-paganisme. *Triumph of the Moon* (1999) door historicus Ronald Hutton is de eerste serieuze poging tot systematisch onderzoek van moderne hekserij door een historicus.⁸ In het door religiewetenschapper Joanne Pearson geredigeerde *Belief Beyond Boundaries* (2002) dragen wetenschappers van verschillende disciplines bij aan een beter begrip over paganistische hekserij. Het bevat werken van onder andere historicus Diana Purkiss.⁹ *Voices From the Pagan Census* (2003) door sociologen Helen A. Berger, Evan A. Leach en Leigh S. Shaffer is nog een voorbeeld van onderzoekers die een breed en begrijpelijk beeld trachten te schetsen van dit paganistische hekserij. Berger, Leach en Shaffer gebruiken in hun werk de geschiedenis zoals verteld door Hutton om hun onderzoek van een achtergrond te voorzien.¹⁰

⁶ Donna Weston en Andy Bennet, 'Towards a Definition of Pagan Music', in: Donna Weston en Andy Bennet red. *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 1-12, aldaar 2.

⁷ *Ibidem*, 4.

⁸ Ronald Hutton, *The Triumph of the Moon: a History of Modern Pagan Witchcraft* (tweede druk; Oxford 2019) vii.

⁹ Diana Purkiss, *The Witch in History: Early Modern and Twentieth-century Representations* (vierde druk; Londen; New York 2003), 313-324, geciteerd uit: Joanne Pearson red., *Belief beyond boundaries: Wicca, Celtic Spirituality and the New Age* (Bath 2002).

¹⁰ Berger e.a., *Voices from the pagan census*, 8.

Muziek van moderne heksen en neo-paganisten heeft zich al meerdere malen bewezen als effectief onderzoeksonderwerp, ondanks het feit dat wetenschappers zich nog maar recentelijk voor het eerst over dit onderwerp hebben gebogen. In ‘The Real Old-Time Religion’ (1998), een etnografie door antropologen Sabina Magliocco and Holly Tannen, worden principes binnen neo-paganistische sferen bestudeerd aan de hand van liedjes. De focus ligt hierbij op de relatie tussen muziek en politieke thema’s.¹¹ Een manier waarop paganisten zichzelf definiëren zoals dat begrepen wordt door Magliocco (namelijk als tegenovergesteld aan het Christendom) wordt genoemd door muzikwetenschapper Donna Weston en socioloog Andy Bennet in *Pop Pagans* (2013). Zij benadrukken dat zij deze definitie niet gebruiken, en in plaats daarvan focussen op de zienswijzen binnen neo-paganisme die gewoonlijk worden geassocieerd met natuurreligies.¹² Met die achtergrond worden in deze bundel vanuit diverse invalshoeken verschillende aspecten van paganistische popmuziek bestudeerd. Één van de invalshoeken is die van muzikwetenschapper Donna Weinstein, waarin ze in haar bijdrage ‘Pagan Metal’ wijst op het sterke verzet tegen Christelijke waarden in paganistische muziek uit het metal-genre aanwijst: “Yet another tendency espouses anti-Christianity as an ‘ecological position standing against Christianity’s elevation of humans above the rest of nature’.”¹³ Historicus Irina-Maria Manea haalt Weinstein aan in haar artikel uit 2022, getiteld ‘Aesthetic Heathenism’, en voegt hieraan toe: “Such ideas were first noticeable in black metal, whose iconographic tropes are to a certain degree based on Wagner and Nietzsche’s reception, but also on Anton LaVey’s philosophy implying a depiction of Satan as an archetype of elitism and self-assertion.”¹⁴ Manea analyseert met behulp van deze en soortgelijke observaties hoe de relatie tussen modern paganisme en metal muziek in elkaar zit, alsook hoe bands specifieke narratieven scheppen met behulp van paganistische thema’s.

Het paganistische thema van voegmoderne heksenverbrandingen, en hoe dit wordt gebruikt in paganistische gemeenschappen, heeft de focus in verschillende wetenschappelijke werken. In *The Witch in History* (1996) wijdt Diana Purkiss haar eerste hoofdstuk ‘A

¹¹ Sabina Magliocco and Holly Tannen, ‘The Real Old-Time Religion: Towards an Aesthetics of Neo-Pagan Song’, *Ethnologies* 20:1-2 (Quebec 1998), 175–201, aldaar 176.

¹² Weston e.a., ‘Towards a Definition’, 3.

¹³ Donna Weinstein, ‘Pagan Metal’, in: Donna Weston en Andy Bennet red. *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 58-75, aldaar 70.

¹⁴ Irina-Maria Manea, ‘Aesthetic Heathenism: Pagan Revival in Extreme Metal Music’, *[Inter]sections* 23 (2020) 59-76, aldaar 67.

Holocaust of One's Own: The Myth of the Burning Times' volledig aan de analyse van dit fenomeen. De focus van Purkiss ligt hier op het gebruik van deze mythe in een feministisch discours gebruikt door feministische heksen. Purkiss is kritisch over de manier waarop deze heksen de geschiedenis van heksenvervolgingen inzetten: "The myth of the Burning Times is not politically helpful. It might seriously be doubted whether a myth that portrays women as nothing but the helpless victims of patriarchy, and the female body as nothing but a site of torture and death is enabling [...]. The ahistorical character of the myth of the Burning Times is alarming [...]."¹⁵ Religiewetenschapper Laura Zwissler is eveneens kritisch in haar hoofdstuk 'In Memorium Maleficarum' uit *Emotions in the History of Witchcraft* (2016) over het narratief van slachtofferschap dat deze mythe biedt. Ook benadrukt zij de christelijke identiteit van de vrouwen die zijn verbrand. Door het plakken van de neo-pagane heksen-identiteit op vrouwen die dat zelf niet deden, en bovendien te identificeren met hun ervaringen, worden hun stem en identiteit volgens Zwissler genegeerd. Ze benadrukt het emotionele karakter van de geschiedenis van heksenverbrandingen maar in tegenstelling tot Purkiss ziet Zwissler het praktisch nut in de mythe van de Burning Times, juist door het emotionele aspect. Ze beargumenteert dat de mythe kan dienen als motivatie om dingen te veranderen in de toekomst, door een analyse van huidige negatieve emoties te verschaffen en hoop te bieden om deze emoties op te lossen. De emoties kunnen op deze manier beschouwd worden als een tijdelijke worsteling in plaats van de status quo.¹⁶

In 'The Myth of the Burning Times and the Politics of Resistance in Contemporary American Wicca' (2000) reageert religiewetenschapper Glenn W. Shuck op het werk van Diana Purkiss. Shuck bekijkt het fenomeen vanuit Wicca en ziet het feministisch gebruik als een onderdeel daarvan: hij beschuldigt Purkiss ervan de mythe verkeerd te interpreteren en het creatieve aspect ervan niet in te zien. In Shucks ogen is een gebrek aan politieke actie geen reden om het slachtofferschap te noemen maar juist een gevolg van het weigeren om toe te geven aan culturele druk.¹⁷ Sabina Magliocco benadrukt dit creatieve, productieve aspect eveneens in haar boek *Witching Culture* (2004). In deze etnografie waar ook enkele liedjes

¹⁵ Diana Purkiss, *The Witch in History*, 317.

¹⁶ Zwissler, Laura, 'In Memorium Maleficarum: Feminist and Pagan Mobilizations of the Burning Times' in: Laura Kounine en Micheal Ostling red., *Emotions in the history of witchcraft*. (Londen 2016) 249-268, aldaar 252, 262.

¹⁷ Glenn Wm. Shuck, 'The Myth of the Burning Times and the Politics of Resistance in Contemporary American Wicca', *Journal of Religion & Society* 2 (2000) 1-9, aldaar 2, 3.

over de Burning Times worden geanalyseerd, beargumenteert ze dat de mythe van de Burning Times een manier is om een identiteit te creëren die tegenover de dominante cultuur staat. Dit is voor paganisten een gereedschap om culturele kritiek te uiten en zich te verzetten tegen bijvoorbeeld kapitalisme of het patriarchaat. Volgens Magliocco kan deze intentionele marginalisatie een bron van kracht zijn in een postkoloniale wereld.¹⁸

Paganistische hekserij is een religieuze en spirituele beweging die de afgelopen decennia sterk is gegroeid.¹⁹ Moderne heksen en neo-paganisten worden steeds zichtbaarder in de maatschappij, populaire cultuur en media.²⁰ De geschiedenis van heksenvervolgingen heeft de afgelopen jaren eveneens veel aandacht gekregen: voorbeelden zijn de het hierboven genoemde roep om een heksenmonument en in de publicatie van het bijbehorende pamflet, met bijdragen van onder andere schrijvers Arthur Japin en Manon Uphoff.²¹ Ondanks deze ontwikkelingen is er nog maar weinig geschreven over paganistische hekserij in combinatie met de geschiedenis van vroegmoderne heksenverbrandingen en zeker niet met een groot bronnencorpus aan muziek. ‘The Real Old-Time Religion’ en *Witching Culture* zijn etnografieën en geen analyses van de inhoud van een groot aantal liedjes, en bovendien geschreven vanuit antropologisch perspectief. Aangezien het hier gaat over het gebruik van een historisch fenomeen is het van belang om hier eveneens naar te kijken vanuit het perspectief van de historicus. Door het aantal liedjes te vergroten wordt het mogelijk om een completer beeld te schetsen van het gebruik van deze mythe en ook om te reflecteren over verschillen en overeenkomsten tussen de artiesten.

De deelvragen die ik in deze scriptie ga beantwoorden luiden als volgt: ‘Wat zijn de mythe van de Burning Times en moderne hekserij en neo-paganisme?’, ‘Op wat voor manieren komt het onderwerp van heksenverbrandingen naar voren in de bronnen?’ en ‘Wat zijn de contexten en achtergronden voor het gebruik van vroegmoderne heksenverbrandingen in de bronnen?’ Door antwoorden op deze vragen te formuleren kom ik tot de beantwoording van de hoofdvraagstelling van deze scriptie: ‘Hoe wordt de geschiedenis van Europese heksenvervolgingen gebruikt door neo-paganisten en moderne heksen in muziek tussen 1981 en februari 2023?’

¹⁸ Magliocco, *Witching Culture*, hoofdstuk 6, ebook.

¹⁹ Pearson e.a., ‘Introduction’, 1.

²⁰ Berger e.a., *Voices from the Pagan Census*, 191.

²¹ Nationaal Heksenmonument, <https://www.nationaalheksenmonument.nl/>, (geraadpleegd 13-06-2013).

Bronnen

In deze scriptie analyseer ik 11 liedjes: *We Won't Wait Any Longer* uit 1981 van Gwydion Pendderwen, *The Burning Times* uit 1981 van Charlie Murphy, *Burning Times* uit 2001 van Inkubus Sukkubus, *Witches' Tree* uit 2012 van Spiral Dance, *Witch* uit 2017 van Karliene, *The Healing Times* uit 2021 door Analise Parkins, *Weaving Song* uit 2021 door Analise Parkins, *Witch Wound* uit 2021 door Analise Parkins, *Dance with the Fire* uit 2023 door Karliene, *Evermore* uit 2023 door Karliene en *Wake the Witch* uit 2023 door Karliene.

Het gebruiken van liedjesteksten als bron gaat gepaard met een aantal moeilijkheden. Ten eerste moet duidelijk zijn dat één nummer gemaakt is door één artiest, of door een groepje artiesten. Dit dient niet verward te worden met de universele consensus uit de paganistische gemeenschap. Echter, artiesten of bands hebben een bepaalde doelgroep voor ogen als ze muziek schrijven, en de artiesten en bands die ik bespreek zijn zelf ook deel van deze groep. Er kan dus wel aangenomen worden dat de liedjesteksten tot op een zekere hoogte paganistisch gedachtegoed representeren.

Het bronnencorpus is een selectie uit een enorme hoeveelheid beschikbare muziek. In verband met de omvang van dit onderzoek heb ik besloten om maximaal 11 liedjes te gebruiken: voldoende voor een grondige analyse, maar niet zo veel dat er geen ruimte meer over zou blijven voor de contexten en analyses zelf. Mijn voorkeur ging uit naar muziek die een centrale rol speelt in het verkondigen en bevestigen van paganistische standpunten aan de gemeenschap. Ik besloot dus muziek te gebruiken die op het internet gemakkelijk toegankelijk is voor grote groepen paganisten en waar door promotie in concerten, exposities, of festivals of door een grote populariteit op websites zoals *youtube.com* duidelijk wordt dat deze centrale rol aannemelijk is. Met gebrek aan bruikbare indexen of lijsten van muziek over dit onderwerp ben ik op zoek gegaan zoals aannemelijk is dat een gemiddelde moderne heks of neo-paganist dit zou doen: gebruikmaken van zoekmachines, sites als Youtube en *bandcamp.com*, en blogs geschreven door andere heksen of paganisten. Moderne heksen en neo-paganisten zijn over het algemeen namelijk zeer actief op het internet.²² Bij de selectie heb ik aandacht besteed aan jaartallen en nummers gekozen met een zo groot mogelijke spreiding, namelijk over tweeënveertig jaar. De oudste liedjes in mijn bronnencorpus komen uit 1981 omdat vóór deze tijd nog maar weinig expliciet paganistische muziek is uitgebracht.

²² Douglas E. Cowan, *Cyberhenge: Modern Pagans on the Internet* (Abingdon; New York 2005), x.

De nieuwste liedjes komen uit februari 2023 omdat dit enkele maanden voor de aanvang van dit onderzoek was.

Methodiek

In deze scriptie tracht ik beide aspecten – paganistische muziek en het gebruik van de mythe van de Burning Times – samen te voegen in een bronnenonderzoek naar de receptie van vroegmoderne geschiedenis door paganistische artiesten. Door de aard van dit onderzoek gebruik ik hiervoor methodiek vergelijkbaar met die van classicus Matthew Taylor in zijn bijdrage ‘Eternal Defiance’ in *Classical Antiquity in Heavy Metal* (2020). Hier analyseert Taylor de inhoud van een groot aantal liedjsteksten en illustreert hoe twee metalbands bronnen uit de oudheid inzetten om een modern narratief te scheppen over historische groepen. Hij doet dit door het geven van contexten aan de hand van literatuur.²³

Het gebruiken van de methodiek van Taylor houdt in dat ik als volgt te werk ga: ten eerste zet ik de contexten en achtergronden van paganistische hekserij en de mythe van de Burning Times uiteen. Vervolgens lees ik de inhoud van de bronnen en leg ik uit hoe de artiest de mythe van de Burning Times gebruikt in diens liedje. Ten slotte analyseer ik de overeenkomsten en verschillen tussen het gebruik van de artiesten aan de hand van secundaire literatuur. De methode verschaft mij inzicht in hoe moderne paganistische artiesten de geschiedenis van de vroegmoderne heksenverbrandingen gebruiken.

Definities

Er bestaat tot op heden geen consensus over een de precieze betekenis van neo-paganisme en moderne hekserij. In *Pop Pagans* schrijven Weston en Bennet: “Depending on the interpretation, Paganism is a religion, a worldview, a way of life and even a human trait”.²⁴ Over het verschil tussen de termen ‘paganisme’ en ‘neo-paganisme’ staat in de *Encyclopdia of*

²³ Matthew Taylor, ‘Eternal Defiance: Celtic Identity and the Classical Past in Heavy Metal Classical’, in: K.F.B. Fletcher en Osman Umurhan red., *Antiquity in Heavy Metal Music*. (Londen 2020) 53-76.

²⁴ Weston e.a., ‘Towards a Definition’, 1.

New Religious Movements het volgende: “The term itself [neo-paganism] is, however, contested, and has multiple uses. Neo-paganism is contested by both academics and practitioners [...]. The term is particularly popular in North America and continental Europe, but it is not in common usage within the UK.”²⁵ In *The Pagan Census* schrijven Berger, Leach, en Shaffer: “Throughout this text, except for direct quotes, we use the term Neo-Pagan to indicate that the religions we are discussing are relatively new.”²⁶ Ik sluit me hier aan bij Berger, Leach en Shaffer en gebruik de term ‘neo’-paganisme om onderscheid te maken tussen de groep die ik bestudeer en oudere religies. Hieruit vloeit het gebruik van ‘modern’ in moderne heks voort.

Voor dit onderzoek hanteer ik eigenlijk maar één voorwaarde of iemand een neo-paganist of een moderne heks is of niet: hier volstaat het als een artiest zichzelf in een religieuze of spirituele context identificeert als heks of paganistisch, én zich identificeert met de slachtoffers van vroegmoderne heksenverbrandingen. De context van de religie in aanmerking genomen is dit een logische keuze: aangezien de beweging geen dogma of leiders heeft die de toegang ertoe bewaken, kan een individu zichzelf simpelweg heks of paganistisch verklaren als hij of zij dit verlangt.²⁷

Van belang is om te onderstrepen dat in dit onderzoek verschillende vormen van moderne hekserij en neo-paganisme als één groep worden genoemd, en dat er binnen deze groep een grote diversiteit bestaat aan praktijken en denkbeelden. Ik zal in de tekst voor het gemak zo nu en dan schrijven over paganistische hekserij, of simpelweg paganisme of hekserij, waarmee ik de groep in zijn geheel aanduid. Ik verwijs naar deze groep als een religieuze of spirituele beweging aangezien paganistische hekserij in de literatuur gedefinieerd wordt als een *New Religious Movement* en omdat veel van de praktijken binnen deze groep voor buitenstaanders aan kunnen doen als spiritueel in plaats van (traditioneel) religieus.

²⁵ Jo Pearson, ‘Neo-Paganism’, in: *Encyclopedia of New Religious Movements*, Peter B. Clarke red. (Abingdon; New York 2006) 396-397, aldaar 396.

²⁶ Berger e.a., *Voices from the Pagan Census*, 2.

²⁷ *Ibidem* 3.

Hoofdstukindeling

In deze scriptie worden verschillende onderdelen behandeld. Hoofdstuk 1 bevat een algemene beschrijving van moderne hekserij en neo-paganisme: veelvoorkomende geloven of gebruiken, de ontstaansgeschiedenis en sociologische context, en de achtergrond en inhoud van de *Burning Times* mythe. Vervolgens wijd ik in het tweede hoofdstuk uit over paganistische muziek en analyseer ik de inhoud van de bronnen. Het derde hoofdstuk bevat een vergelijkende analyse en verklaringen, gesteund door de literatuur en sociologische context.

1: Moderne hekserij, neo-paganisme en de mythe van de Burning Times

Voor veel mensen roept het woord ‘heks’ verschillende beelden op: bijvoorbeeld een slechte tovenares uit een sprookje, een verkleedpartij tijdens Halloween of een scheldwoord voor vrouwen met macht (neem de ‘heksificatie’ van minister Sigrid Kaag). De paganistische heksen die ik in deze scriptie bespreek lijken niet overeen te komen met deze beelden, maar voor buitenstaanders kan het lastig zijn om precies te begrijpen wat het woord heks dan wel betekent in deze context. Wat zijn de betekenissen en achtergronden van moderne hekserij en neo-paganisme, en hoe verhouden deze identiteiten zich tot de mythe van de Burning Times? In dit hoofdstuk tracht ik deze vragen te beantwoorden.

Vanwege de diversiteit en het gebrek aan centrale organisatie binnen deze religieuze en spirituele beweging is het lastig om paganistische hekserij te omschrijven op een manier waarop alle aspecten tot hun recht komen en tegelijkertijd de algemene samenhang duidelijk blijft. Er bestaat geen dogma en er zijn geen erkende leiders die verklaren wat de beweging wel of niet inhoudt. Hierdoor wordt het mogelijk voor leden om hun eigen spirituele pad of religieuze praktijken vorm te geven. Toch zijn er veel samenhang en overeenkomsten aanwezig aangezien paganisten ideeën met elkaar uitwisselen door middel van het internet, boeken, muziek, en festivals.²⁸ Met de groeiende aanwezigheid van het internet wordt deze samenhang alleen maar groter. Deze connectie zorgt ervoor dat heksen die alleen praktiseren gemakkelijker verbinding kunnen maken met gelijkgestemden over de hele wereld. Veel heksen zijn echter lid van een groep, een coven genaamd, en voeren rituelen en godenverering samen uit.²⁹

Paganistische hekserij is een natuurreligie en veel aanhangers hebben animistische overtuigingen. Respect voor de aarde en de natuur staat centraal. De wisseling van de seizoenen en de maanfases geven aan wanneer de sabbats en esbats, de rituele feestdagen, gevierd moeten worden. In deze wisseling van de seizoenen zijn verhalen over de centrale godheden van belang: namelijk de godin en de god. In deze verhalen wordt de god uit de godin geboren tijdens midwinter en sterft hij in de herfst, om vervolgens weer herboren te worden in de winter. De godin sterft niet, maar verandert met de maanfases van jong naar oud en weer terug.³⁰

²⁸ Berger e.a., *Voices from the pagan census*, 3.

²⁹ Cowan, *Cyberhenge*, 193-201.

³⁰ Berger e.a., *Voices from the Pagan Census*, 3-7.

De godin kan worden vereerd in vele vormen: bijvoorbeeld als de maan, de zee, de aarde, of als een van de vele vrouwelijke godheden die door de eeuwen heen in verschillende culturen zijn vereerd. De godin wordt over het algemeen als belangrijker dan de god beschouwd en sommige feministische groepen aanbidden alleen haar. Ondanks de centrale positie van godheden komt het voor dat atheïsten zich paganistisch noemen. Omdat er geen één manier is om de religie te ervaren bestaan er veel verschillende interpretaties: de goden kunnen symbolen zijn of aspecten van de natuur representeren en hoeven niet noodzakelijkerwijs beschouwd te worden als daadwerkelijke goden.³¹ De ervaring is hier van groter belang dan de exacte betekenis die mensen toeschrijven aan religieuze aspecten, en in rituelen wordt de individuele mystieke ervaring nagestreefd. Rituelen beginnen meestal met het trekken van een cirkel met een ritueel mes in de lucht, om de plek aan te duiden waar het ritueel voltrokken zal worden. Vervolgens worden de godheden opgeroepen, en afhankelijk van het doel van het ritueel verrichten de deelnemers bepaalde handelingen. Meditatie, dansen en zingen komen vaak voor, en men tracht hiermee om magische energie op te roepen en daarmee veranderingen in de wereld te bewerkstelligen: grote, bijvoorbeeld wereldvrede, of kleine, zoals het krijgen van een promotie op het werk.³²

Moderne hekserij en neo-paganisme lijken relatief jonge verschijnselen en in huidige vorm zijn ze terug te leiden naar Wicca. Dit is een religie die in de jaren 50 van de vorige eeuw is opgericht door Gerald Gardner in het Verenigd Koninkrijk. Wicca is een vorm van paganistische hekserij waar inwijdingen van belang zijn. De werkelijke geschiedenis van moderne hekserij begint echter al veel vroeger. Wicca, net de vormen van hekserij die daardoor geïnspireerd werden, zijn volgens historicus Ronald Hutton de gevolgen van een intersectie van culturele ontwikkelingen die al anderhalve eeuw gaande waren, maar waarvan de wortels veel eerder in de geschiedenis te vinden zijn. Deze ontwikkelingen zijn een verzet tegen de verstedelijking in de westerse samenleving; de Romantiek en fascinatie met folklore; ceremoniële magie uit het oude Egypte en magie uit het Verenigd Koninkrijk en een groeiende interesse in het occulte. Auteurs als Egyptoloog Margaret Murray en esotericus Aleister Crowley hielpen om Gerald Gardner verder te inspireren in het oprichten van Wicca.³³

³¹ Micheal York, 'Pagan Theology', in: Murphy Pizza and James R. Lewis red., *Handbook of Contemporary Paganism* (Leiden, 2009) 283-310, aldaar 283.

³² Berger e.a., *Voices from the Pagan Census*, 3-7.

³³ Hutton, *The Triumph of the Moon*, 428-430.

De geschiedenis van moderne hekserij en neo-paganisme is ook verweven met die van *counter-culture* die begon in de jaren 60 en 70 in de Verenigde Staten en overwaaide naar andere delen van de westerse wereld. De counter-culture was een divers fenomeen waarin werd geprotesteerd tegen bepaalde aspecten van de westerse maatschappij, bijvoorbeeld tegen rationele, technologische vooruitgang, technocratie, vervuiling, verstedelijking, oorlog (met name de Vietnamoorlog), wetenschap, het patriarchaat, racisme, georganiseerde religie en kapitalisme. Geworteld in de ervaringen van de eerste helft van de twintigste eeuw, discriminatie, seksisme en seksueel geweld, (economische) ongelijkheid en een verlangen naar verandering, brachten deze mensen openheid voor alternatieve manieren van denken en van het ervaren van religie en spiritualiteit. Uit de tweede golf van het feminisme groeiden bijvoorbeeld vormen van vrouwenspiritualiteit en feministische hekserij, waarbinnen activisme en spiritualiteit dikwijls overlappen.³⁴

Neo-paganisme en counter-culture hebben veel dingen gemeen en werden dikwijls door elkaar geïnspireerd: bijvoorbeeld een verzet tegen bepaalde aspecten van de moderniteit, het belang van vrouwelijkheid en van de natuur, vrijheid en individualiteit. Het gebrek aan dogma en organisatie in neo-paganisme was een manier voor velen om weerstand tegen traditionele religie en het ervaren van religiositeit of spiritualiteit met elkaar te combineren. Veel paganisten ervaren hun religieuze identiteit als een vorm van cultureel verzet. Zij worden daarbij geholpen door hun religieuze mythes. Deze mythes of narratieven over de wortels van hun religie staan centraal aan de geloofsovertuigingen van neo-paganisme en hekserij en zijn verbonden met de verzets-identiteit van paganisten.³⁵

De eerste mythe is die van de *Paleolithic origin*. Het is het verhaal van een maatschappij die zou hebben bestaan sinds het Paleolithische tijdperk waarin mannen en vrouwen gelijk waren, meerdere goden en godinnen aanbeden werden en mensen samenleefden met de natuur. Het is een soort fantasie voor feministen en mensen die verlangen naar een vredige, simpele manier van leven waar men leeft naar de wisseling van de seizoenen. De mythe van de *Burning Times* is het chronologische vervolg en herinterpreteert vroegmoderne Europese heksenvervolgingen als de poging van het Christendom om deze oude natuurreligie uit te roeien. Men heeft lang geloofd dat moderne

³⁴ Andy Bennet, 'Paganism and the Counter Culture', in: Donna Weston en Andy Bennet red., *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 13-23, aldaar 13-17.

³⁵ Magliocco, *Witching Culture*, hoofdstuk 6, ebook.

paganistische hekserij afstamt van deze oude religie en dat moderne heksen voortzetters zijn van een traditie die zich niet liet overwinnen door het Christendom. Deze mythes worden verteld in *Witchcraft Today* van Gerald Gardner en in *The Spiral Dance* van de feministische heks Starhawk, twee van de meest invloedrijkste boeken vanuit de beweging over moderne hekserij.³⁶

Gardner en Starhawk hebben deze verhalen echter niet verzonnen. Zoals Hutton al schreef kwamen ze voort uit theorieën uit de achttiende en negentiende eeuw, uit de Romantiek en uit wetenschap uit de negentiende eeuw. De katholieke kerk werd rond deze tijd al aangewezen als de voornaamste boosdoener in de heksenvervolgingen, die zondebokken zouden zoeken voor de problemen en crisissen in de middeleeuwen.³⁷

Het idee dat vroege culturen matriarchaal waren werd voor het eerst beschreven door Johann Jakob Bachofen in *Das Mutterrecht* (1858). Jules Michelet had al eerder, in *La Sorcière* (1938), gesuggereerd dat de heksenvervolgingen van de vroegmoderne tijd een poging waren om een oude natuurreligie de kop in te drukken. Folklorist Charles Godfrey Leland en de feministische Matilda Joselyn Gage borduurden beide voort op deze narratieven in de jaren negentig van de negentiende eeuw. Het werk van Leland inspireerde paganistische schrijvers in de twintigste eeuw en het boek van Gage werd tijdens de jaren 60 en 70 herontdekt door feministen. Deze narratieven werden opgenomen in de verhalen van aanhangers van vrouwenspiritualiteit en feministische hekserij.³⁸

Een andere auteur die werd geïnspireerd door dit verhaal was Margaret Murray. In 1921 schreef ze *The Witch-cult in Western Europe*, het eerste boek dat de slachtoffers van heksenvervolgingen neerzet als de afstammelingen van een paganistische vruchtbaarheidsreligie op een wetenschappelijke manier. Haar boek werd positief ontvangen door het publiek en door enkele gerespecteerde wetenschappers, maar Murray kreeg ook kritiek. Historicus Elliot Rose wees er bijvoorbeeld op dat Murray veel bewijs negeerde dat haar verhaal tegensprak.³⁹

³⁶ Magliocco, *Witching Culture*, hoofdstuk 6, ebook.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Chas S. Clifton, 'Witchcraft: Margaret Murray', in: Chas S. Clifton en Graham Harvey red. *The Paganism Reader* (New York; Londen 2004) 90-94, aldaar 90.

Ondanks het feit dat de wetenschappelijke consensus inmiddels luidt dat Murray's onderzoek vol onjuistheden zat, blijft het verhaal populair bij sommige (feministische) heksen en paganisten. Het feministisch aspect is sterk aanwezig in de moderne interpretaties van de heksenvervolgingen, met name doordat het matriarchale aspect door Gagel aan de oude religie werd gelinkt. Ondanks dat veel van de slachtoffers mannen waren gaat het in paganistische kringen toch meestal om de vrouwen die werden gedood en het patriërchaat in de algemene zin wordt hier, naast het Christendom, aangewezen als de schuldige. Veel heksen bleven het verhaal van Murray geloven en in de jaren 70 en 80 leidde dat tot een ongemakkelijke positie voor de heksen die zich in academische kringen bewogen. Paganistische hekserij leek niet te combineren te zijn met gedegen historisch onderzoek en zag ernaar uit alsof Wicca zichzelf zou reduceren tot kleine, fundamentalistische groepen.⁴⁰

Dit is echter niet gebeurd. In de eenentwintigste eeuw is neo-paganisme is een groeiende religieuze en spirituele beweging die steeds zichtbaarder wordt in de populaire cultuur. De meeste neo-paganisten en moderne heksen begrijpen inmiddels namelijk dat de mythe van de Burning Times historisch onverantwoord is in de conventionele zin. Bekende paganistische auteurs als Starhawk en Margot Adler zijn kritisch op het letterlijk nemen van de mythe. Sommige paganisten geloven het nog maar deze behoren toe aan wat Magliocco omschrijft als een fundamentalistische minderheid.⁴¹ Voor het overgrote deel van heksen en paganisten lijkt de mythe een groot symbolisch belang te hebben. Het is niet zozeer een verslag van wat er is gebeurd in het verleden, maar lijkt uitgegroeid tot een manier vorm te geven aan ideeën en maatschappelijke kritiek. Shuck merkt op dat filosoof Edith Wyschogrod zoiets een *ficción* noemt: een geconstrueerde fictieve collectieve herinnering of mythe.⁴² Of de mythe nu letterlijk wordt genomen of niet, de aanwezigheid in paganistische narratieven, literatuur, en muziek blijft voortbestaan.

⁴⁰ Hutton, *The Triumph of the Moon*, 367.

⁴¹ Zwissler, 'In Memorium Maleficarum', 260.

⁴² Wyschogrod, Edith, *An Ethics of Remembering: History, Heterology, and the Nameless Others*. (Chicago 1998) 2, geciteerd uit Glenn Wm. Shuck, 'The Myth of the Burning Times and the Politics of Resistance in Contemporary American Wicca', *Journal of Religion & Society* 2 (2000) 1-9.

2: All the women burnt before are burning in my soul⁴³: de Burning Times-mythe in paganistische muziek

Één van de manieren waarop de mythe van de Burning Times wordt gecommuniceerd is door middel van paganistische muziek. Deze muziek is moeilijk te definiëren en beslaat vele genres, bijvoorbeeld folk, pop, of metal. Het staat in diverse zeer vormen zeer centraal in de tradities van moderne hekserij en neo-paganisme. Muziek wordt gebruikt in rituelen en in religieuze festivals en is in grote hoeveelheden te vinden op het internet.⁴⁴ De liedjes zijn deel geworden van de orale traditie van de religie en zijn van belang in het religieuze en spirituele landschap.⁴⁵ Muzikanten en artiesten kunnen, net als auteurs van boeken die veel in de gemeenschap worden gelezen, een soort rol van coven-leiders vervullen.⁴⁶ In dit hoofdstuk bespreek ik de 11 bronnen die ik heb geselecteerd alsook de verschillende manieren waarop de mythe van de Burning Times in deze bronnen naar voren komt. De volledige inhoud van de bronnen is te raadplegen in de bijlage.

Één van de eerste bekende neo-paganistische muzikanten was de Amerikaanse singer-songwriter Gwydion Pendderwen (1964-1982). Zijn liedjes waren het begin van het ontstaan van zelfbewuste paganistische muziek.⁴⁷ In de tekst van het in 1981 uitgebrachte lied *We Won't Wait Any Longer* speelt de Burning Times mythe speelt een belangrijke rol.

Het verhaal van de Burning Times wordt in dit nummer verteld aan de luisteraar op de manier zoals het werd geloofd in de tijd van Murray. Duidelijk wordt de verdeling tussen twee groepen: de 'us' (paganisten en heksen uit het heden en verleden) en de 'you' (bijvoorbeeld geweldplegers van mens en natuur). Er is sprake van *othering* tegen deze 'jullie' groep. Othering is een theorie van de Franse filosoof Emmanuel Levinas die uitlegt hoe groepen of personen zich distantiëren van een 'ander' en daarmee hun eigen identiteit definiëren.⁴⁸

Dit zien we in de volgende zinnen:

⁴³ Karliene, <https://karliene.com/track/3335067/wake-the-witch> (geraadpleegd op 10-06-2023).

⁴⁴ Weston e.a., 'Towards a Definition', 6.

⁴⁵ Hutton, *The Triumph of the Moon*, 379.

⁴⁶ Micheal York, 'Pagan Theology', in: Murphy Pizza and James R. Lewis red., *Handbook of Contemporary Paganism* (Leiden, 2009) 283-310, aldaar 248.

⁴⁷ Jason Pitzl-Waters, 'The darker shade of Pagan: the emergence of Goth', in: Donna Weston en Andy Bennet red., *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 76-90, aldaar 85.

⁴⁸ Travis D. Boyce and Winsome M. Chunnu, "'I Want to Get Rid of My Fear': An Introduction", in: Travis D. Boyce en Winsome M. Chunnu red., *Historizing Fear: Ignorance, Vilification, and Othering* (Louisville 2019) 7.

*We have suffered from the lies,
In all the books upon your shelves
[...]
You have driven native people,
From the places that they love,
Though your greed has been unbounded⁴⁹*

Er is woorden van verzet en weerstand tegen de ‘jullie’-groep. tegen Toch is er een positieve boodschap aan het eind van het nummer. De tekst bevat veel tragedie maar aan het begin en einde lezen we motiverende woorden ‘wij’-groep.

*We won't wait any longer, we are stronger than before
[...]
Now the time has come to take the sacred Cauldron of Rebirth
And fulfill our ancient pledges to the Earth⁵⁰*

In hetzelfde jaar als het lied van Pendderwen werd er nog een bekend paganistisch nummer uitgebracht met het thema van de Burning Times. *The Burning Times*, van de Amerikaanse singer-songwriter en activist Charlie Murphy (1953-2016) is zeer bekend in de paganistische gemeenschap. Andere artiesten hebben later hun eigen versie van opgenomen, bijvoorbeeld de Ierse singer-songwriter Christie Moore. Het album waarin het lied verscheen, *Catch the Fire*, was met name zeer populair in Amerikaanse progressieve kringen.⁵¹

De mythe van Paleolithic origin en die van de Burning Times spelen allebei een rol in dit lied en Murphy heeft zich duidelijk direct of indirect laten inspireren door het werk van Margaret Murray. Het nummer is zeer feministisch: het verhaal van negen miljoen

⁴⁹ Spiral Wound, <https://spiralwound.wordpress.com/2018/07/20/we-wont-wait-any-longer/> (geraadpleegd op 10-06-2023). Deze en andere teksten zijn door mij gecontroleerd en, waar nodig, gecorrigeerd.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Christopher Chase, ‘Sacramental song: theological imagination in the religious music of American Pagans’, in: Donna Weston en Andy Bennet red., *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 162-175, aldaar 165.

slachtoffers is voor het eerst opgetekend door Gage en het verhaal over vrouwen die samen de zee in liepen om zelfmoord te plegen werd bedacht door filosoof en theoloog Mary Daly.⁵²

In the holocaust against the nature people

Nine million European women died

And the tale is told of those, who by the hundreds

*Holding together chose their death in the sea*⁵³

Murphy creëert, net als Penderwen, een narratief waarin de ‘wij’ tegenover de ‘zij’ komen te staan. Hier wordt het Christendom expliciet aangewezen en dient als een symbool voor de onderdrukking, seksisme en geweld die in het heden nog steeds bestaan. Het expliciet benoemen van het Christendom kan wellicht deels verklaard worden door de homoseksuele identiteit van Murphy en de homofobe overtuigingen die veel Christenen uitdroegen (en nog steeds uitdragen). Ook Murphy eindigt echter met een positieve boodschap.

There were those who came to power, through domination

And they were bonded in their worship of a dead man on a cross

[...]

Now the Earth is a witch, and the men still burn her

[...]

*She gives us the courage, it is our will to survive*⁵⁴

Een lied met een bijna identieke titel, *Burning Times*, werd in 2001 uitgebracht door de Britse paganistische gothic rock band *Inkubus Sukkubus*. Op hun website schrijven zij dat hun band als doel heeft om de viering van de paganistische ervaring uit te dragen.⁵⁵ *Inkubus Sukkubus* wordt beschouwd als één van de meest populaire paganistische bands die moderne paganistische muziek in het heden net zozeer definieert als Penderwen dat deed in de jaren 80.⁵⁶

⁵² Hutton, *The Triumph of the Moon*, 373.

⁵³ Song Lyrics, <https://www.songlyrics.com/charlie-murphy/burning-times-charlie-murphy-lyrics/> (geraadpleegd op 10-06-2023)

⁵⁴ Ibidem

⁵⁵ Inkubus Sukkubus, <http://www.inkubussukkubus.com/biography.htm> (geraadpleegd op 10-06-2023).

⁵⁶ Jason Pitzl-Waters, ‘The darker shade of Pagan: the emergence of Goth’, in: Donna Weston en Andy Bennet red. *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 76-90, aldaar 83.

In dit lied is opnieuw een duidelijke wij-versus-zij verdeling aan te treffen en slachtoffer en dader worden duidelijk aangewezen. Het Christendom wordt expliciet genoemd. Het opsommen van verschrikkingen en het aanduiden van heksenvervolgingen als genocide wordt afgesloten met een *turning of the tide*. Hiermee wordt het verleden afgesloten, mits we, aldus de band, ervoor zorgen dat het niet opnieuw gebeurt. Hier verschilt de boodschap van die van Murphy, die met zijn zin *Now the Earth is a witch, and the men still burn her* juist een verhaal over continuïteit vertelt. De activistische oproep in dit lied is dan ook meer passief en subtiel dan in de nummers van Murphy en Pendderwen. Het gaat hier over het voorkomen van negatieve verandering in plaats van over het teweeg brengen van positieve verandering.

The Church of Rome in a holy war
They broke children on the wheel
[...]
Children resist a return to the burning times
[...]
Then the turning of the tide
[...]
*Now the darkest age has passed*⁵⁷

Een andere band die een lied schreef over de Burning Times is de Australische folk-rock band *Spiral Dance*. Deze band won onder andere de Pagan Times Award voor hun diensten aan paganistische muziek.⁵⁸ In 2012 schreef de zangeres van de band, Adrienne Piggott, het nummer *The Witches Tree*.

In tegenstelling tot voorgaande nummers wordt hier een kleiner verhaal gebruikt om de grotere mythe te illustreren. Er is ook geen oproep aan de luisteraar om tot een bepaalde actie over te gaan.

And to the village on a summers day
Ring a rosy came the plague

⁵⁷ Song Meanings, <https://songmeanings.com/songs/view/85345/> (geraadpleegd op 10-06-2023).

⁵⁸ Spiral Dance, <http://www.spiraldance.com.au/?Awards> (geraadpleegd op 10-06-2023).

'Evil is upon us' she heard them say

[...]

The healer woman they sought to blame

And to her cottage in anger came

[...]

*In their madness they will blame her*⁵⁹

Spiral Dance sluit net als de hierboven besproken artiesten af met een positieve boodschap. Hier kan de boom worden gezien als een symbool voor hekserij zelf:

In the year of 1983

Vandals burned the Trinity

But not the proud Witch's Tree

*It still stands from long ago*⁶⁰

De vijfde artiest die hier besproken wordt is Analise Parkins, een singer-songwriter uit Liverpool. Zij nam met haar album *Witch Wound* deel aan het *I Am Witch* project van *The Silver Spoons Collective*, tentoongesteld in het *Storey Institute* in Lancaster in 2022. Deze tentoonstelling gaat over de trauma's en onzekerheden van mensen in het heden, die volgens de makers van het project teruggevoerd kunnen worden tot de tijd van heksenvervolgingen (dit trauma wordt door hen een *witch wound* genoemd).⁶¹ Parkins wil met dit album bijdragen aan het genezen van deze 'voorouderwonden' die stammen uit de tijd van heksenvervolgingen. Zelf zegt ze over het album: "In sharing this album with you, it is my intention to take you on a spiritual journey to help connect you with your ancestors, your own inner wounds and encourage you to shine and be BIG, BRIGHT and BEAUTIFUL."⁶²

Er zijn drie liedjes in het album met de Burning Times als thema. Het eerste is getiteld *The Healing Times*. Hier ontbreekt een partij die als vijand wordt aangewezen, en de term

⁵⁹ *Spiral Dance*, http://www.spiraldance.com.au/?Song_Lyrics#songG7 (geraadpleegd op 10-06-2023).

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ecohustler*, <https://ecohustler.com/culture/i-am-witch-ales-from-the-roundhouse> (geraadpleegd op 10-06-2023).

⁶² *Bandcamp*, <https://analise1.bandcamp.com/album/witch-wound> (geraadpleegd op 10-06-2023).

burning times verandert in *healing times*, waarmee het verschil tussen heden en verleden benadrukt wordt.

We are the witches of the burning times

[...]

We are the wise women and it's time to rise

[...]

*We are the witches of the healing times*⁶³

De zin *it's time to rise* lijkt in verband met de context van het album te gaan over persoonlijke groei en niet zozeer over politieke actie.

Een tweede lied in het album met het thema van de Burning Times is *Weaving Song*. Dit lied gaat verder op het thema van *healing*. Het gaat ook over herinnering, maar in tegenstelling tot het nummer van *Inkubus Sukkubus* wordt een 'vijandige' partij hier niet genoemd. Deze tekst gaat niet over extern verzet, maar over een spiritueel of psychologisch proces.

With this thread I heal the wounds

Of our ancestors

[...]

*As we remember and honour the dead*⁶⁴

Het derde relevante liedje is getiteld *Witch Wound*. Op eenzelfde manier zoals *burning times* werd omgezet naar *healing times*, wordt in dit nummer het vuur van de Burning Times ingezet als een positief middel om persoonlijke groei en het genezen van trauma's te motiveren.

There's a witch wound within each of us

[...]

It's time to release it into the fire

⁶³ Bandcamp, <https://analise1.bandcamp.com/track/the-healing-times> (geraadpleegd op 10-06-2023).

⁶⁴ Bandcamp, <https://analise1.bandcamp.com/track/the-weaving-song> (geraadpleegd op 10-06-2023).

*To heal and transform our pain*⁶⁵

Parkins gebruikt deze drie besproken nummers om de geschiedenis van de heksenvervolgingen te verbinden met de persoonlijke ontwikkeling en emotionele processen van het individu in het heden. Ze gaat hierbij in op de psychologische gevolgen die in haar ogen deze geschiedenis voor mensen kan hebben en tracht met haar muziek bij te dragen aan positieve verandering in deze gevolgen.

De laatste artiest die ik in deze scriptie bespreek is Karliene Reynolds, als artiest simpelweg bekend onder haar voornaam. Zij is een singer-songwriter die haar muziek op haar eigen website en op Youtube publiceert. Ze schrijft niet enkel muziek over hekserij maar ook over andere thema's uit de geschiedenis en over literatuur, films en videogames. In tegenstelling tot de andere artiesten bestaat haar publiek daarom ook uit andere groepen mensen en niet (vrijwel) alleen uit andere heksen.⁶⁶

Haar eerste liedje over heksenvervolgingen komt uit 2017 en is getiteld *Witch*. Karliene lijkt hier meer te zijn geïnspireerd door Heinrich Kramer's *Malleus Maleficarum* – direct of indirect – dan door Margaret Murray.⁶⁷ In dit lied is de 'ander' zeer zichtbaar en de tekst is een kritiek op de dingen waar vrouwen vroeger van werden beschuldigd – en bij implicatie ook het seksisme en de *victim blaming* waar ze vandaag de dag nog steeds mee te maken krijgen. De tekst speelt in op de emotie van de luisteraar en nodigt haar of hem uit om zich voor te stellen hoe het geweest zou kunnen zijn om vervolgd te worden als heks.

Vile succubus

[...]

You're the reason for all my sins

[...]

How you bring the rain and the plague

*And my impotence.*⁶⁸

⁶⁵ Bandcamp, <https://analise1.bandcamp.com/track/witch-wound> (geraadpleegd op 10-06-2023)

⁶⁶ Karliene, <https://karliene.com/music> (geraadpleegd op 10-06-2023)

⁶⁷ Heinrich Kramer en James Sprenger, *Malleus Maleficarum*, vert. Montague Summers (Londen 1948) 15, 57, 144, 164.

⁶⁸ Karliene, <https://karliene.com/track/1733576/witch> (geraadpleegd op 10-06-2023)

Zes jaar later, in februari 2023, brengt Karliene het album ‘*Wake The Witch*’ uit. Op haar website schrijft ze hierover: “This album is for [...] all the witches out there waiting to be stirred from their sleep.”⁶⁹

In het nummer *Dance With The Fire* komt het onderwerp van de Burning Times aan bod. De vijandige partij is hier aanwezig, maar de individuele ervaringen en gedachtes van de verteller staan het meest centraal. De verteller wordt niet neergezet als een slachtoffer maar als iemand die een obstakel, namelijk de heksenvervolging, moet overwinnen.

Heart is free

[...]

I won't bend for your love

[...]

I am wind. I am rain

If it's silence you want

[...] *then burn me*⁷⁰

Het volgende lied in het album waar het thema van heksenvervolgingen wordt benoemd is in *Evermore*. Hier wordt de Burning Times-mythe ingezet om een persoonlijk narratief te scheppen en wordt het een achtergrondverhaal van het leven van een heks die zich op andere zaken richt. Een vijandige partij is hier minder relevant:

And where they had burned me you kissed me

*And all that they broke you restored*⁷¹

Het laatste liedje van het album is getiteld *Wake the Witch*. Dit lied beschrijft de persoonlijke interpretatie en ervaring van de heks-identiteit met een overwegend positieve toon. In de tekst wordt de geschiedenis van heksenvervolgingen ingezet om een persoonlijke ervaring of ontwikkeling van de artiest te ondersteunen. De slachtoffers van toen worden gepresenteerd als een bron van kracht. Waar Parkins de *witch wound* uit het verleden tracht te genezen, gebruikt Karliene dit in haar narratief als een manier om zichzelf te genezen of te troosten:

⁶⁹ Karliene, <https://karliene.com/music> (geraadpleegd op 10-06-2023)

⁷⁰ Karliene, <https://karliene.com/track/3335063/dance-with-the-fire> (geraadpleegd op 10-06-2023).

⁷¹ Karliene, <https://karliene.com/track/3335066/evermore> (geraadpleegd op 10-06-2023).

*All the women burned before
Are burning in my soul
All my darkness, all my fears
Fall away when their ghosts are near
Chanting, dancing, calling me
To wake the witch in me*⁷²

In haar album gebruikt Karliene de mythe van de Burning Times op een creatieve manier om haar eigen verhalen en ervaringen mee te ondersteunen. Haar manier van omgaan met de geschiedenis in het lied *Wake The Witch* kan vervolgens als voorbeeld worden genomen voor andere heksen die zij ‘wakker’ wil maken: om zich geïnspireerd te voelen door deze voorouders in plaats van hen (en zichzelf) als slachtoffers te beschouwen.

⁷² Karliene, <https://karliene.com/track/3335067/wake-the-witch> (geraadpleegd op 10-06-2023).

3: De (her)betovering door de heks

In hoofdstuk 1 werd duidelijk hoe moderne heksen en neo-paganisten de geschiedenis van heksenverbrandingen vormgeven binnen hun religie. De mythe van de Burning Times wordt over het algemeen niet beschouwd als een verslag van gebeurtenissen in de vroegmoderne tijd zoals die verteld worden door moderne historici. In plaats daarvan is het een *ficción*, een geconstrueerde fictieve collectieve herinnering of mythe met een symbolische betekenis en waarde, die op verschillende manieren ingezet kan worden. Verschillende artiesten hebben deze mythe in uiteenlopende manieren in hun muziek gebruikt en tussen hen bestaan veel verschillen en overeenkomsten. In dit hoofdstuk bespreek ik hoe deze verschillen en overeenkomsten verklaard kunnen worden.

Gwydion Pendderwen en Charlie Murphy gebruiken de geschiedenis van vroegmoderne heksenverbrandingen overwegend op dezelfde wijze. Beide doen ze uitgebreid verslag van hun religieuze mythe, en ze drukken hiermee de identiteit van hun eigen groep uit als tegengesteld aan het Christendom.

De vroege interacties van neo-paganisme en de counter-culture van de jaren 60 en 70 klinkt door in deze nummers met de oproep tot politieke actie. Beide nummers laten een ontevredenheid over maatschappelijke omstandigheden van de artiesten zien – vooral bij Murphy. Laura Zwissler legt uit dat de Burning Times mythe voor paganisten een middel waarmee ze proberen hun emoties van ontevredenheid te verklaren. Bovendien kan het verhaal een motivatie worden om vervolgens over te gaan tot concrete politieke actie om de oorzaken van deze emoties te verwijderen. De mythe zet de omstandigheden waar de artiest ontevreden over is neer als vreselijk, abnormaal en onwenselijk, omdat volgens deze mythe in de tijd vóór de Burning Times mensen wel in harmonie met de natuur leefden en respectvol met elkaar omgingen. Met het verhaal van de herleving van hekserij en paganisme na de tijd van heksenverbrandingen kan de hoop gearticuleerd worden dat ook de omstandigheden van discriminatie, geweld en uitbuiting van de aarde niet eeuwig zullen zijn. Op deze manier wordt de mythe praktisch inzetbaar om actie en verandering te motiveren.⁷³

Magliocco stelt bovendien dat door deze aspecten sommige wetenschappers paganisme beschouwen als deel van de beweging van moderniteit naar postmoderniteit: de manier waarop deze mythe wordt ingezet getuigt van kritiek op sommige aspecten van de

⁷³ Zwissler, 'In Memorium Maleficarum', 250.

moderne wereld, en een verlangen om terug te gaan naar een mythisch verleden – of om dit verleden weer werkelijkheid te laten worden in de toekomst. De oppositionele identiteit wordt een belangrijk middel voor vernieuwing en kritiek.⁷⁴

De besproken nummers van *Inkubus Sukkubus* en *Spiral dance* missen de politiek activerende toon die doorklinkt in de zin *We Won't Wait Any Longer*. Toch blijft de oppositionele identiteit aanwezig, het afzetten tegen 'de ander' – in dit geval tegen het Christendom.

Magliocco benadrukt dat, vooral in de eerste paar decennia, de paganistische identiteit als tegenovergesteld aan het Christendom erg belangrijk was voor de leden van de religieuze en spirituele beweging. Er is hier sprake van othering tegen het Christendom als georganiseerde religie, en er ligt een grote nadruk op wat paganisme vooral níet is. In de liedjes van Pendderwen, Murphy, *Inkubus Sukkubus* en *Spiral Dance* komt dit aspect prominent naar voren. Door zich af te zetten tegen een maatschappelijk fenomeen dat zo cultureel dominant is als het Christendom, plaatsen de artiesten zichzelf buiten de dominante machtsstructuur. Hiermee zetten ze zich uit eigen beweging neer als gemarginaliseerd groep. Dit is volgens Magliocco een manier om culturele kritiek te uiten: ze ervaren een dermate grote weerstand tegen het 'normale' dat ze zichzelf er volledig buiten plaatsen, en hiermee laten ze hun ontevredenheid zien. Volgens Magliocco kan in een postkoloniale wereld de gemarginaliseerde positie een bron zijn van kracht en dus een mogelijkheid bieden om verandering tot stand te brengen. Wat we ook zien, met name in *Burning Times* van *Inkubus Sukkubus*, is dat de artiest de luisteraar oproept om de herinnering levend te houden zodat de geschiedenis zich niet meer herhaalt.⁷⁵ Haar uitleg over de motivaties voor het herclaimen van de term heks ondersteunt Magliocco door de auteur Starhawk te citeren: "To be a witch is to identify with nine million victims of bigotry and hatred and to take responsibility for creating a world in which prejudice claims no more victims".⁷⁶

Het levend houden van herinnering is eveneens een groot thema in het album van Analise Parkins uit 2021. Het oproepen tot actie zien we prominent aanwezig in deze liedjes, al is deze actie individueel in plaats van groepsgewijs, persoonlijk in plaats van politiek. In

⁷⁴ Magliocco, *Witching Culture*, hoofdstuk 6, ebook.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

Parkins' muziek wordt de Burning Times-mythe een oproep tot persoonlijke transformatie en ontwikkeling.

Glenn W. Shuck benadrukt het ideaal van zelf-transformatie dat aanwezig is binnen paganistische hekserij. Deze zelftransformatie kan vervolgens leiden tot transformatie in de samenleving en tot verzet, maar dat is niet het hele plaatje. Volgens Shuck is de verkenning van de de geschiedenis van vroegmoderne heksenvervolgingen een kans voor individuen om alternatieve ruimtes te doen ontstaan waar individuen, vrij van autoriteit, zichzelf kunnen transformeren. Hij noemt bij deze praktijk door paganistische heksen de technologieën van de zelf van Foucault – zoals Shuck het beschrijft: “[...] forms of askesis or self transformation that aspire to “care of the self,” practices that enhance community - defined in this case as a cooperative venture on the part of individuals to help each other explore his or her subjectivity”.⁷⁷ Op deze manier wordt de mythe van de Burning Times een aanmoediging voor groei en transformatie van het individu waarbij verschillen tussen individuen mogen blijven bestaan. Deze aanmoediging zien we nadrukkelijk terug in de muziek van Parkins.

Volgens Shuck begint voor paganistische heksen de verandering idealiter bij het individu en zet dan veranderingen in sociale structuren in werking – in plaats van de verandering van bovenaf te forceren. De aanmoediging voor individuele groei dient op deze manier als een motor voor verandering in sociale structuren.⁷⁸ Een maatschappelijk fenomeen dat dit reflecteert is bijvoorbeeld de *MeToo*-beweging. Hier waren maatschappelijke consequenties en strafrechtelijke processen het gevolg van vrouwen die hun verhaal deden over het seksuele geweld dat zij hadden ervaren, in sommige gevallen na een persoonlijke groei en na het verwerven van meer zelfvertrouwen en steun.

Karliene combineert met haar nummer *Witch* uit 2017 de identiteit van heks als verzet met een meer persoonlijke, individuele ervaring van slachtofferschap die inwerkt op de emotie. In haar album *Wake the Witch* uit 2023 zet ze deze persoonlijke aanpak voort, met focus op de ervaring van het individu in plaats van op de details van de (vermeende) geschiedenis. Net als in de muziek van Parkins zien we thema's als persoonlijke groei, transformatie en inspiratie. De focus verschuift van 'de ander', 'het Christendom', of 'de man', naar de innerlijke ervaring van de heks en de vrouw. De mythe van de Burning Times krijgt een symbolische en ondersteunende bijrol in het vormen van een narratief over deze

⁷⁷ Shuck, 'The Myth of the Burning Times', 3, 6.

⁷⁸ Ibidem.

innerlijke ervaring. Het thema's in het lied *Witch* worden besproken door Zwissler, die hiernaar verwijst als historische projectie: "Identification with women tried and executed for witchcraft is a discipline; it involves suffering, mentally imposed. What would it feel like to be tortured, burned? Such total identification requires a blurring of boundaries between the past and the present, the self and other".⁷⁹ In het album *Wake the Witch* lijkt Karliene als artiest de identiteit van heks als enkel tegengesteld aan het Christendom achter zich te hebben gelaten. Het gaat hier eerder om een interne zoektocht naar identiteit. Magliocco benoemt dat dit een sentiment is waar veel paganisten tegenwoordig achter staan: dat het tijd is om verder te groeien als groep en niet te blijven steken in een niet-Christelijke identiteit.⁸⁰

Een aantal verschillen kunnen worden waargenomen tussen de 11 bronnen, vooral tussen de oudste en de nieuwste liedjes. De verstrengeling van neo-paganisme en de counter culture is groot, en voor lange tijd leek hekserij niet verenigbaar met een algemeen wetenschappelijk discours. Met het verstrijken van de jaren zijn moderne hekserij, alsook de idealen van deze counter-culture, echter meer algemeen bekend en geaccepteerd geworden: dit zien we ook aan fenomenen als de groeiende *LGTB+* acceptatie, brede steun voor klimaatactivisme, *MeToo* en *Black Lives Matter*. Met het verstrijken van de tijd en het groeien en verspreiding van paganistische hekserij is het minder relevant geworden om het bestaansrecht van de groep te bevechten en zich af te zetten tegen het dominante. Paganistische artiesten en andere heksen hoeven zich minder uit te leggen of te verdedigen en krijgen de mogelijkheid om hun eigen identiteit te verkennen op een meer genuanceerde, diverse en inhoudelijke manier. Ze hoeven niet meer te vertellen wie ze niet zijn en kunnen nu gaan ontdekken wie ze wel zijn.

In de bronnen wordt deze verandering gereflecteerd. In de oudere liedjes is de activistische toon sterker, terwijl in de nieuwere liedjes de individuele ervaring centraal staat. Het proces van herinneren wordt symbolischer en meer impliciet. De mythe hoeft nauwelijks meer uitgelegd te worden, de luisteraar wordt geacht deze te kennen en de symbolische betekenis te begrijpen.⁸¹ Karliene als artiest is hier een voorbeeld van aangezien ze niet alleen over hekserij maar ook over andere thema's schrijft. Haar luisteraars zijn niet per se moderne

⁷⁹ Zwissler, 'In Memorium Maleficarum', 260.

⁸⁰ Magliocco, *Witching Culture*, hoofdstuk 6, ebook.

⁸¹ Zwissler, 'In Memorium Maleficarum', 261.

heksen en hierdoor vervaagt de scheiding tussen hekserijgemeenschappen en populaire cultuur.

Alle liedjes hebben echter ook een aantal kenmerken gemeen. Ten eerste is daar het thema waarop de artiesten bepaalde aspecten van de moderniteit bekritisieren en een alternatief presenteren. Dit is vooral aanwezig in de oudste liedjes – met name de kritiek – maar blijft, op meer subtiele manieren, een thema bij latere artiesten. Volgens Magliocco wordt in de postmodernistische kritiek van paganisme onder andere het rationele en de zoektocht naar de objectieve waarheid bekritiseerd – direct of indirect. Het alternatief is een vernieuwde centrale plaats van het ritueel, het symbolische en de expressie en spirituele vrijheid van het individu. Magliocco merkt op dat volgens de filosoof Morris Bergman de denkbeelden in de paganistische gemeenschappen geschikt zijn om de wereld te ‘herbetoveren’, als een oplossing voor de onttoveren van de wereld, wat werd geobserveerd door filosoof Max Weber. Bergman wijst de modernistische, onttoverde manier van kijken aan als een oorzaak van problemen in onze huidige samenleving, bijvoorbeeld de klimaatproblemen. De periode van de Burning Times is volgens Magliocco in het paganistisch narratief een symbool voor deze onttovering. Door via deze mythe hier kritiek op te leveren en alternatieve manieren van ervaren aan te bieden kunnen neo-paganistische artiesten zo deel worden van de oplossing van maatschappelijke problemen.⁸²

Een tweede kenmerk dat alle bronnen, behalve *Witch* van Karliene, gemeen hebben is een positieve boodschap. De mythe van de Burning Times is een verhaal gevuld met geweld en dood, maar toch eindigt bijna elk lied op een manier die emoties van hoop op een beter toekomst uitdrukt. In de woorden van Zwissler: “Despite its complicated relationship with theatres of torture, the myth of the feminist Witch does practical work. It is a story of shared terror and suffering, but it is also a story of hope. In the end, what makes a more emotionally satisfying story: (1) Those poor women died screaming and sobbing for nothing; or, (2) Those brave women died for an eternal truth that survived to be rediscovered and honoured by those who have come after them?”

Het is mogelijk om de verandering in de bronnen in de afgelopen veertig jaar te verklaren als we kijken naar veranderingen in de maatschappij en het populairder worden van idealen van de counter culture. In de oudere liedjes is de intentionele marginalisatie en de maatschappelijk kritiek sterker aanwezig, terwijl in de nieuwere muziek meer focus ligt op

⁸² Magliocco, *Witching Culture*, hoofdstuk 6, ebook.

een interne zoektocht en individuele transformatie. Verder kunnen de mythe van de Burning Times en de hoopvolle boodschap aan het einde ervan worden gelezen als een poging van de moderne heks om te wereld te 'herbetoveren' met paganistische alternatieven voor de moderniteit.

Conclusie

Met behulp van de methodiek van Matthew Taylor ben ik tot verschillende conclusies gekomen. Eerst heb ik de achtergrond geschetst waarin de artiesten hun muziek hebben gemaakt. Dit zijn de kenmerken van neo-paganisme en paganistische muziek, de banden van de beweging met de counter culture en de ontwikkeling van het historiografische debat over het onderwerp heksenvervolgingen. Vervolgens ben ik met deze informatie de inhoud van de teksten gaan bestuderen en heb ik observaties gemaakt over de inhoud. De twee oudste nummers van het bronnencorpus bevatten een grote mate van othering tegen ‘deze ander’ en met name tegen het Christendom. In de liedjes van *Inkubus Sukkubus* en *Spiral Dance* er ook sprake van verzet, maar op een minder activistische manier. Dit is ook nog aanwezig in Karliene’s oudste liedje uit deze bronnencorpus uit 2017. Verder heeft in de latere muziek van Karliene en de muziek van Analise Parkins de othering tegen het Christendom (grotendeels) plaats gemaakt voor een meer naar binnen gerichte focus. Karliene en *Spiral Dance* lijken te zijn geïnspireerd, direct of indirect, door historische bronnen zoals Kramer’s *Malleus Maleficarum*. De nummers van Murphy en Pendderwen nummers getuigen van de invloed van de theorieën van Margaret Murray. Dit zijn observaties die ik heb gedaan aan de hand van de inhoud van de liedjes.

Vervolgens heb ik besproken hoe de inhoud van de bronnen aansluit bij hun sociologische context en bij de kenmerken die volgens de literatuur inherent zijn aan paganistische hekserij. De ontwikkelingen van de inhoud van de liedjes over de tijd heen reflecteren de groeiende maatschappelijk zichtbaarheid en acceptatie van neo-paganisme en moderne hekserij, en dus ook de krimpende noodzaak voor paganistische hekserij om zich af te zetten tegen andere groepen. De overeenkomsten kunnen worden uitgelegd door bepaalde kenmerken van neo-paganisme en moderne hekserij die ook al zijn onderzocht door verschillende wetenschappers. Ten eerste bieden paganisten met hun Burning Times mythe kritiek op verschillende aspecten van de moderniteit, bijvoorbeeld op seksisme, geweld, de onderdrukking van het individu en verwoesting van de natuur. Deze vormen van kritiek blijven in alle nummers aanwezig op expliciete en impliciete manieren en kan dan ook beschouwd worden als inherent deel van paganistische hekserij – de vorm verandert, maar de boodschap blijft in stand. Bovendien bieden paganistische heksen een alternatief voor deze aspecten van de moderniteit, en het resultaat kan mogelijk leiden tot een vorm van ‘herbetovering’ van de maatschappij.

Ten tweede blijft in alle liedjes de positieve boodschap van hoop, groei en zelf-transformatie terugkomen. Dit is zelfs het geval in de nummers waar marteling en moord centraal staat. Dit kan beschouwd worden als een uiting van het paganistische ideaal van zelf-transformatie en individuele groei, eveneens een inherent deel van paganistische hekserij. Het is iets dat in bijna alle nummers terugkomt in uiteenlopende vormen.

Allerlaatst is het nog van belang om twee zaken te benoemen. Het eerste betreft de invloed van de wetenschappelijke consensus op de bronnen. We hebben gezien dat de oudste liedjes voornamelijk aansluiten bij het verhaal van Margaret Murray, terwijl in *Witch* uit 2017 thema's terug komen die werden genoemd in een werk uit de vroegmoderne tijd en meer overeen komen met de wetenschappelijke consensus. De manier waarop de artiesten zich hebben laten beïnvloeden door het wetenschappelijk debat laat zien dat moderne heksen in staat zijn om deel te nemen aan het algemeen debat over de vroegmoderne tijd en dat ze bereid zijn om niet-paganistische bronnen serieus te nemen, zelfs als het hun eigen gedachtegoed tegenspreekt. Het tweede betreft het feit dat het Christendom in de bronnen niet zo zozeer wordt gebruikt als een religie, dan wel als een symbool aspecten van de moderniteit. Door middel van de Paleolithic origin-mythe kan het Christendom worden aangewezen als de oorzaak van het verlies van de banden met de natuur, de ongelijkheid tussen man en vrouw en het verdwijnen van een 'betoverde' wereld. Er kan een lijn worden getrokken tussen wat volgens paganistische mythes het Christendom zou hebben betekend voor heksen in het verleden en wat bepaalde aspecten van de moderniteit betekenen voor heksen in het heden. Hierdoor kan de positieve boodschap in de bronnen van het overleven van de Burning Times en het geweld van christenen worden gekoppeld aan de hoopvolle en activistische boodschap voor het heden om aspecten van de moderniteit te transformeren in iets beters.

De grotere kennis over de achtergronden van de betekenissen van de liedjes heeft me in staat gesteld om het bronnencorpus als geheel te beschouwen en de belangrijke overeenkomsten en grote lijnen aan te wijzen. Dit stelde mij in staat om de volgende conclusie te trekken: hoe artiesten die zichzelf heks of paganist noemen de vroegmoderne heksenvervolgingen tussen 1981 en 12023 hebben gebruikt in muziek tussen is een reflectie van aspecten die inherent zijn aan paganistische hekserij, alsook van de veranderingen in hoe aanhangers van deze spirituele en religieuze beweging hun interactie met de rest van de wereld, met name het wetenschappelijke en maatschappelijke debat, vormgeven.

Het wetenschappelijk onderzoek rond de mythe van de Burning Times staat nog in de kinderschoenen en dat op een moment waarin het thema van heksenverbrandingen steeds

meer publieke aandacht krijgt. Als we willen begrijpen op welke manieren deze mythe wordt ingezet is het wenselijk om te blijven onderzoeken hoe moderne heksen omgaan met het ahistorische karakter van dit narratief. Ook kan het waardevol zijn om te vergelijken hoe verschillende groepen de geschiedenis van de vroegmoderne heksenvervolgingen beschouwen. In hoeverre identificeren niet-paganisten met de slachtoffers? Wat vinden paganistische en niet-paganistische groepen belangrijk en interessant aan dit onderwerp? Deze informatie is van belang voor het onderwijzen en informeren van toekomstige generaties, vooral als er inderdaad een nationaal heksenmonument tot stand komt in Nederland.

In de inleiding van deze scriptie hebben we gezien hoe Diana Purkiss en Laura Zwissler de verschillende problematische aspecten van de mythe van de Burning Times aanstipten. Er zit zeker een kern van waarheid in hun punten, maar dit is niet het hele verhaal. De mythe van de Burning Times heeft zich in de handen van de besproken artiesten een flexibel en veelzijdig instrument getoond voor het uitdragen van ideeën, waarden, kritiek en voor het oproepen tot actie. Dit reflecteert de paganistische waarden van groei en transformatie: in plaats van het verdwijnen van de mythe heeft hij de tand des tijds overleefd, ondanks het ahistorische karakter. Dit kan ook gezegd worden voor moderne hekserij en neo-paganisme in het algemeen. In de woorden van Charlie Murphy: *[The Earth] gives us the courage, it is our will to survive!*⁸³

⁸³ Song Lyrics, <https://www.songlyrics.com/charlie-murphy/burning-times-charlie-murphy-lyrics/> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Bibliografie

Primaire bronnen:

Inkubus Sukkubus, Burning Times, <https://songmeanings.com/songs/view/85345/> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Karliene, *Dance with the Fire*, <https://karliene.com/track/3335063/dance-with-the-fire> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Karliene, *Evermore*, <https://karliene.com/track/3335066/evermore> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Karliene, *Wake the Witch*, <https://karliene.com/track/3335067/wake-the-witch> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Karliene, *Witch*, <https://karliene.com/track/1733576/witch> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Kramer, Heinrich en James Sprenger, *Malleus Maleficarum*, vert. Montague Summers (Londen 1948) 15, 57, 144, 164.

Murphy, Charlie, *The Burning Times*, <https://www.songlyrics.com/charlie-murphy/burning-times-charlie-murphy-lyrics/> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Parkins, Analise, *The Healing Times*, <https://analise1.bandcamp.com/track/the-healing-times> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Parkins, Analise, *Weaving Song*, <https://analise1.bandcamp.com/track/the-weaving-song> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Parkins, Analise, *Witch Wound*, <https://analise1.bandcamp.com/track/witch-wound> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Pendderwen, Gwydion, *We Won't Wait Any Longer*, <https://spiralwound.wordpress.com/2018/07/20/we-wont-wait-any-longer/> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Spiral Dance, The Witches' Tree, http://www.spiraldance.com.au/?Song_Lyrics#songG7 (geraadpleegd op 10-06-2023).

Boeken, bundels, artikelen

Bennet, Andy, 'Paganism and the Counter Culture', in: Donna Weston en Andy Bennet red. *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 13-23.

Berger, Helen A., Evan A. Leach, Leigh S. Shaffer, *Voices from the pagan census : a national survey of witches and neo-pagans in the United States* (Columbia 2003).

Boyce, Travis D. en Winsome M. Chunnu, "'I Want to Get Rid of My Fear': An Introduction", in: Travis D. Boyce and Winsome M. Chunnu red., *Historizing Fear: Ignorance, Vilification, and Othering* (Louisville 2019) 7.

Chase, Christopher, 'Sacramental song: theological imagination in the religious music of American Pagans', , in: Donna Weston en Andy Bennet red. *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 162-175.

Clifton, Chas S., 'Witchcraft: Margaret Murray', in: Chas S. Clifton en Graham Harvey red. *The Paganism Reader* (New York; Londen 2004) 90-94.

Cowan, Douglas E., *Cyberhenge: Modern Pagans on the Internet* (Abingdon; New York 2005).

Hutton, Ronald, *The Triumph of the Moon: a history of modern pagan witchcraft* (tweede druk; Oxford 2019).

Magliocco, Sabine, *Witching Culture: Folklore and Neo-Paganism in America* (Philadelphia 2004).

Magliocco, Sabina and Holly Tannen, 'The Real Old-Time Religion Towards an Aesthetics of Neo-Pagan Song', *Ethnologies* 20:1-2 (1998), 175–201.

Manea, Irina-Maria, 'Aesthetic Heathenism: Pagan Revival in Extreme Metal Music', *[Inter]sections* 23 (2020) 59-76.

Pearson, Jo, 'Neo-Paganism', in: *Encyclopedia of New Religious Movements*, Peter B. Clarke red. (Abingdon; New York 2006) 396-397.

Pearson, Joanne, Richard H. Roberts en Geoffrey Samuel , 'Introduction', in: Joanne Pearson, Richard H. Roberts en Geoffrey Samuel red., *Nature Religion Today: Paganism in the Modern World* (Edinburgh 1998) 1-7.

Pitzl-Waters, Jason 'The darker shade of Pagan: the emergence of Goth', in: Donna Weston en Andy Bennet red. *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 76-90.

Purkiss, Diana, *The Witch in History: Early Modern and Twentieth-century Representations* (vierde druk; Londen; New York 2003), 313-324, geciteerd uit: Joanne Pearson red., *Belief beyond boundaries: Wicca, Celtic Spirituality and the New Age* (Bath 2002).

Shuck, Glenn Wm., 'The Myth of the Burning Times and the Politics of Resistance in Contemporary American Wicca', *Journal of Religion & Society* 2 (2000) 1-9.

Taylor, Matthew, 'Eternal Defiance: Celtic Identity and the Classical Past in Heavy Metal Classical', in: K.F.B. Fletcher en Osman Umurhan red., *Antiquity in Heavy Metal Music*. (Londen 2020) 53-76.

Weinstein, Donna, 'Pagan Metal', in: Donna Weston en Andy Bennet red. *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 58-75.

Weston, Donna en Andy Bennet, 'Towards a Definition of Pagan Music', in: Donna Weston en Andy Bennet red. *Pop Pagans: Paganism and Popular Music* (Durham 2013) 1-12.

Wyschogrod, Edith, *An Ethics of Remembering: History, Heterology, and the Nameless Others*. (Chicago 1998) 2, geciteerd uit Glenn Wm. Shuck, 'The Myth of the Burning Times and the Politics of Resistance in Contemporary American Wicca', *Journal of Religion & Society* 2 (2000) 1-9.

York, Micheal, 'Pagan Theology', in: Murphy Pizza and James R. Lewis red., *Handbook of Contemporary Paganism* (Leiden, 2009) 283-310.

Zwissler, Laura, 'In Memorium Maleficarum: Feminist and Pagan Mobilizations of the Burning Times' in: Laura Kounine en Micheal Ostling red., *Emotions in the history of witchcraft*. (Londen 2016) 249-268.

Websites:

Bandcamp, <https://analise1.bandcamp.com/album/witch-wound> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Ecohusler, <https://ecohustler.com/culture/i-am-witch-tales-from-the-roundhouse> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Inkubus Sukkubus, <http://www.inkubussukkubus.com/biography.htm> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Karliene, <https://karliene.com/music> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Spiral Dance, <http://www.spiraldance.com.au/?Awards> (geraadpleegd op 10-06-2023).

Kranten:

Griend, Robert van de, 'Een eerbetoon aan de sisters uit een ver verleden', *De Volkskrant* (5 juni 2023).

Maenhout, Elisa "Susan Smit, schrijver en zelfverklaard 'moderne heks', legt bloemen op de Dam voor de slachtoffers van heksenvervolging", *De Volkskrant* (5 juni 2023).

Bijlagen

***We Won't Wait Any Longer* door Gwydion Pendderwen uit album *The Faëri Shaman* (1981).**

*We won't wait any longer, we are stronger than before
We won't wait any longer, we are stronger...*

*We have trusted no man's promise
We have kept just to ourselves
We have suffered from the lies
In all the books upon your shelves
And our patience and endurance
Through the Burning Times and now
Have given us the strength to keep our vow*

*You have grazed away the heather
And have razed the sacred grove
You have driven native people
From the places that they love
Though your greed has been unbounded
You have felt the pangs of shame
Every time you trod upon the Mother's name*

*Though you thought you had destroyed the memory of the Ancient Ways
Still the people light the bale fires every year on Solstice Day
And on Beltaine Eve and Samhain, you can find us on the hill
Invoking once again the Triple Will*

*Through the ages many races have risen and have gone
But dispersed among the nations of the world we linger on
Now the time has come to take the sacred Cauldron of Rebirth
And fulfill our ancient pledges to the Earth*

***The Burning Times* door Charlie Murphy uit het album *Catch the Fire* (1981).**

*In the cool of the evening, they used to gather
'Neath the stars in the meadow circling an old oak tree
At the times appointed by the seasons
Of the earth and the phases of the moon
In the center, stood a woman
Equal with the others and respected for her worth
One of the many we call the witches
The healers and the teachers of the wisdom of the earth*

*And the people grew through the knowledge she gave them
Herbs to heal their bodies, spells to make their spirits whole
Can't you hear them chanting healing incantations
Calling forth the wise ones, celebrating in dance and song*

*Isis, Astarte, Diana, Hecate, Demeter, Kali, Innana
Isis, Astarte, Diana, Hecate, Demeter, Kali, Innana
Isis, Astarte, Diana, Hecate, Demeter, Kali, Innana*

*There were those who came to power, through domination
And they were bonded in their worship of a dead man on a cross
They sought control of the common people
By demanding allegiance to the church of Rome*

*And the Pope declared an inquisition
It was a war against the women, whose power they feared
In the holocaust against the nature people
Nine million European women died*

*And the tale is told of those, who by the hundreds
Holding together chose their death in the sea
While chanting the praises of the Mother Goddess
A refusal of betrayal, women were dying to be free
Isis, Astarte, Diana, Hecate, Demeter, Kali, Innana*

Isis, Astarte, Diana, Hecate, Demeter, Kali, Innana

Isis, Astarte, Diana, Hecate, Demeter, Kali, Innana

*Now the Earth is a witch, and the men still burn her
Stripping her down with mining, and the poisons of their wars
Still to us the Earth is a healer, a teacher, a mother
The weaver of a web of life that keeps us all alive*

*She gives us the vision to see through the chaos
She gives us the courage, it is our will to survive*

Burning Times door Inkubus Sukkubus uit album Wytches (2001).

*Forget not the days of old
And recall the stories told
Of the burnings and the screams
Do they ever haunt your dreams?
There was a time when freedom died
It was an age of genocide
The Inquisition at the door
The Church of Rome in a holy war
They broke children on the wheel
In the madness of their zeal
In the shadow of their wake
The innocent burning at the stake
Children resist a return to the burning times
People be wise to the power of their lies
Be not fooled as those who were fooled before
Children, oh children, be free, be wild
They came to bring the 'good news'
To burn witches, pagans, Jews*

*Said they were the Shepherd's sheep
Whipped old women through the streets
Then the turning of the tide
From the truth they could not hide
Now the darkest age has passed
The Goddess has returned at last!*

Witches' Tree door Spiral Dance uit album Through a Sylvan Doorway (2012).

*Five miles in from the cold North Sea
Just a stones throw from the River Tees
Stand the ruins of the church of the Trinity
Long long time passing*

*And by the ruins of the church of the Trinity
There's stood for many centuries
The proud and dark Witch's Tree from
A long long time ago*

*As folk lore tells it has been said
South of the village a woman lived
With healing in her hands and knowledge to give
Long long time passing*

*And she'd go to where the great oaks stood
Down into the timeless wood
To gather herbs when the moon was full
A long long time ago*

*And to the village on a summers day
Ring a rosy came the plague
'Evil is upon us' she heard them say
Long long time passing*

*The healer woman they sought to blame
And to her cottage in anger came
To burn the witch with a holy flame
A long long time ago*

*In their madness they will blame her
Violate and shame her
So to the church on sacred ground
In desperation she did flee*

*But the holy man would not hear her
And barred the great doors to her
And with the evil of the Roman church
Denied her sanctuary*

*To the iron gate with burning torches high
In fury they screamed, 'The witch must die!'
Her life to take in vain they tried
Long long time passing*

*But supreme magick she did conjure
From Mother Earth to make her stronger
A tree she formed forever longer
A long long time ago*

*In the year of 1983
Vandals burned the Trinity
But not the proud Witch's Tree
It still stands from long ago*

Witch door Karliene (2017).

*We dance to the beat of the flames
And we know all of your names
We corrupt you with our beauty*

We castrate you when we're old and ugly

Ooh

We dance with the Devil

Ooh

We'll make you tremble

Ooh

You best be careful

And you say confess (confess)

To the evidence

You're a foul heathen

A demon of malevolence

Venomous bitch

Old witch

You're the reason for all our sins

And he cries confess (confess)

Vile succubus

How you beguiled

And defiled my innocence

You're a bitch

You're a witch

You're the reason for all my sins

Burn the witch

Burn the witch

Burn the witch

Burn the witch

And you cry confess (confess)

Old sorceress

How you bring the rain and the plague

And my impotence

You're a bitch
You're a witch
And we cannot suffer you to live

Burn the witch...
(Instrumental)

And you say confess (confess)
To the evidence
You're a foul heathen
A demon of malevolence
Venomous bitch
Old witch
You're the reason for all our sins (x2)

Burn the witch
Burn the witch
Burn the witch
Burn the witch

The Healing Times door Analise Parkins uit album Witch Wound (2021).

We are the witches of the burning times
Hey-hey-ya-ho 2x
We are the wild women of the burning times
Hey-hey-ya-ho 2x
We are the wise women of the burning times
Hey-hey-ya-ho 2x
We are the great ancestors and we're by your side

Hey-hey-ya-ho 2x

We are the wild women of the healing times

Hey-hey-ya-ho 2x

We are the wise women and it's time to rise

Hey-hey-ya-ho 2x

We stand together we stand side by side

Hey-hey-ya-ho 2x

We are the witches of the healing times

Hey-hey-ya-ho 2x

We are the witches of the healing times

The healing times

Weaving Song door Analise Parkins uit album Witch Wound (2021).

With this thread

I weave the wounds

Of the ancient ways

With this thread

I weave the wounds

Of our ancestors

There is power in my weaving

Love within my thread

Healing is my intention

As we remember and honour the dead

*With this thread I heal the wounds
Of the ancient ways
With this thread I heal the wounds
Of our ancestors
There is power in my weaving
Love within my thread
Healing is my intention
As we remember and honour the dead
With this thread
I'm remembering
The ancient ways
With this thread
I'm remembering
Our ancestors
There is power in my weaving
Love within my thread
Healing is my intention
As we remember and honour the dead
With my prayers
I sew the wounds
Of the ancient ways
With my prayers
I sew the wounds
Of our ancestors*

There is power in my weaving

Love within my thread

Healing is my intention

As we remember and honour the dead

As we remember and honour the dead.

Witch Wound door Analise Parkins uit album Witch Wound (2021).

There's a witch wound within each of us 2x

It's time to release it into the fire

To heal and transform our pain

You're not enough so don't be you

You're not very good at anything

Don't shine too bright

Shut up you weirdo

You're afraid of your authentic self

There's a witch wound within each of us 2x

It's time to release it into the fire

To heal and transform our pain

You will be judged

Stop fancying yourself

Vultures are waiting

To tear you apart

You can't trust women

Be safe be separate

Don't get mad or angry, don't be seen or heard

Shhhh

There's a witch wound within each of us 2x

It's time to release it into the fire

To heal and transform our pain

You'll never succeed

So don't be big and bright

They'll cast you out in all your quirky glory

You'll be persecuted

Attacked and criticized

And everyone will think that you are mad

There's a witch wound within each of us 2x

It's time to release it into the fire

To heal and transform our pain

There's a witch wound within each of us 2x

It's time to release it into the fire

To heal and transform our pain

Dance with the Fire door **Karliene** uit album **Wake the Witch (2023)**.

Dance with fire

Heart is free

Dance with fire

Heart is free

Hear them chant in the dark

*Hear them calling my name
In the forest where I feel no pain
I have sinned in the dark
I have broken
My binds and a promise
To dance with the fire
I dance with the fire
I dance with the fire*

*I'm on trial on their stand
They have mouths but no ears
They condemn me to all that is damned
So I run to the dark
To the forest
And all that it gave me
To dance with the fire
I dance with the fire
I dance with the fire*

*Born to dance with the fire
What they call wickedness
I call my power
Cast the witch to the fire
If this is sin to feel so free
Then burn me, then burn me
Then burn me up
Then burn me, then burn me
Then burn me up
Then burn me, then burn me
Then burn me up
Then burn me, then burn me
Then burn me up*

This is all that is me

*Woman, wicked and wild
Woman unbound
And all that you fear
Daughter of Hecate
I won't bend for your love
I am spellbound
To dance with the fire
I dance with the fire
I dance with the fire*

*Born to dance with the fire
What they call wickedness
I call my power
Cast the witch to the fire
If this is sin to feel so free*

*Daughter of Hecate
I won't bend for your love
(I am spellbound to dance with the fire)
I am wind. I am rain
If it's silence you want*

*Oh then burn me, then burn me
Then burn me up
Then burn me, then burn me
Then burn me up*

*Then burn me, then burn me
Then burn me up
Then burn me, then burn me
Then burn me up*

*Born to dance with the fire
What they call wickedness*

*I call my power
Cast the witch the witch to the fire
If this is sin to feel so free*

*Then burn me, then burn me
Then burn me up
Then burn me, then burn me
Then burn me up
Then burn me, then burn me
Then burn me up
Then burn me, then burn me
Then burn me up*

Evermore door Karliene uit album *Wake the Witch* (2023).

*If I am a witch then I've lived my life caged
A curse on my head
A shadow of shame
And I've been so lone in my tower of stone
Waiting for someone to find me*

*There in the shadows you offered your hand
The lions roared louder
But you held it fast
Finding the lost in that tower of stone
Opening the door to a gold field*

*And where they had burned me you kissed me
And all that they broke you restored
When you loved the darkness within me
I knew I'd love you evermore*

Evermore

I knew I'd love you evermore

Evermore

I knew I'd love you evermore

I still fear their pyres and flinch at their stones

But you lit a fire down deep in my bones

Finding the voice that I'd muted so long

Free as the wolf to the moon

And where they had burned me you kissed me

And all that they broke you restored

When you loved the darkness within me

I knew I'd love you evermore

And where they had burned me you kissed me

And all that they broke you restored

When you loved the darkness within me

I knew I'd love you evermore

Evermore

I knew I'd love you evermore

Evermore

I knew I'd love you evermore

Wake the Witch door Karliene uit album Wake the Witch (2023).

I walk in worlds that no one can come by

I seek the trees and whispering stones

I dance at night and sing to the firelight

To wake the witch who lives within me

*I run with wolves and howl at the pale moon
I conjure storms that no man can tame
I love with fire so red it consumes you
To wake the witch who lives within me*

*Music charms me like a spell
Voices fill me with tales to tell
All the women burned before
Are burning in my soul*

*All my darkness, all my fears
Fall away when their ghosts are near
Chanting, dancing, calling me
To wake the witch in me*

*I sought the trees to flee all who hurt me
I whispered spells to endure their stones
I hid in dreams so no one could find me
To veil the witch who lives within me*

*And now I fly at night like a raven
I dance with ghouls and devils till dawn
And in the forest, I've found my haven
To wake the witch who lives within me*

*Music charms me like a spell
Voices fill me with tales to tell
All the women burned before
Are burning in my soul*

*All my darkness, all my fears
Fall away when their ghosts are near
Chanting, dancing, calling me
To wake the witch in me*

